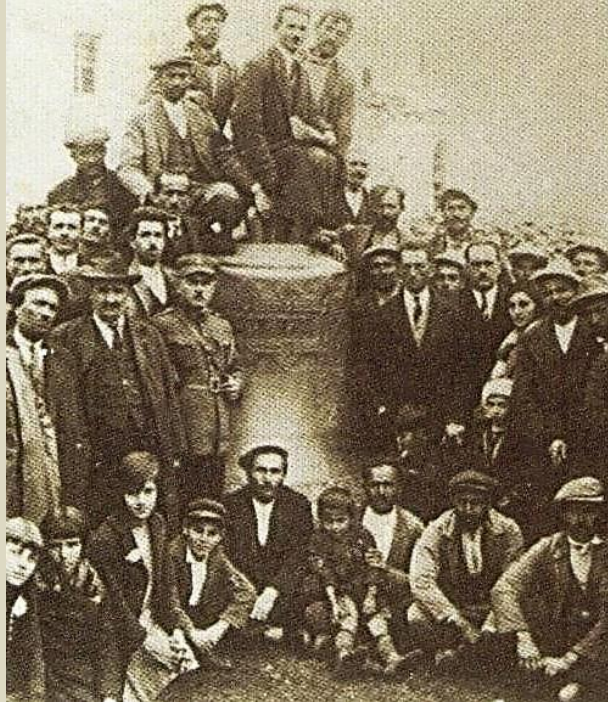

Η καμπάνα του Αϊ Γιώργη στο λόφο του Κιλκίς

του Βλαδίμηρου Αντωνιάδη

Μια από τις πολλές, μικρές, άγνωστες και, ξεχασμένες, πλέον, προσφυγικές ιστορίες, είναι κι αυτή της καμπάνας του Αϊ Γιώργη, στην πόλη του Κιλκίς. Για την ιστορία της δεν γνωρίζουμε πολλά: στα χέρια μας έχουν φτάσει, όλο κι όλο, δυο τρεις γραπτές μαρτυρίες, οι οποίες, με τη σειρά τους, βασίζονται σε προφορικές μαρτυρίες, και οι οποίες, όπως είναι φυσικό, βρίθουν πλήθους ανακριβειών. Οι λιγοστές αναφορές που μπορεί κανείς να βρει στο διαδίκτυο περιορίζονται στην αναπαραγωγή αυτών των μαρτυριών*.

Το βέβαιο είναι πως η καμπάνα κατασκευάστηκε στη Ρωσία (την «Αγία» Ρωσία, κατά τη μαρτυρία του Αριστείδη Σιδέρη) και πως κοσμούσε το ναό της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα, στην πόλη του Καρς. Ακόμη πιο βέβαιο είναι πως η καμπάνα είχε διαστάσεις εντυπωσιακές: το ύψος της άγγιζε τα δύο μέτρα, ενώ το βάρος της ξεπερνούσε τους τρεις ή τέσσερις τόνους. Είναι, επίσης, βεβαιωμένο ότι η καμπάνα είχε χαραγμένες, περιμετρικά, τρεις ανάγλυφες παραστάσεις: τη Μεταμόρφωση του Σωτήρα, τη Θεοτόκο με το Θείο Βρέφος και τον Άγιο Γεώργιο.

*Το σύνολο σχεδόν των πληροφοριών το άντλησα από τις μαρτυρίες του Δημήτρη Νικοπολιτίδη και του Αριστείδη Σιδέρη τις οποίες βρήκα αναρτημένες στη σελίδα http://santeos.blogspot.gr/2012/09/blog-post_3510.html?spref=fb Σύμφωνα με την ιστοσελίδα οι μαρτυρίες είχαν κάποτε δημοσιευτεί, χωρίς να διευκρινίζεται πού.

Η χρονολογία κατασκευής της καμπάνας δεν είναι γνωστή. Μπορούμε όμως να υποθέσουμε, με σχετική βεβαιότητα, ότι κατασκευάστηκε μεταξύ του 1878 (τη χρονιά δηλαδή που το Καρς περιήλθε στη ρωσική κυριαρχία) και των αρχών του 20ού αιώνα, δηλαδή λίγο πριν από την έξοδο των Ελλήνων από την περιοχή. Αποτελούσε δε δώρο του τσάρου Αλέξανδρου Γ΄, ή, κατ' άλλους, του Νικόλαου Β΄, στο ναό της Μεταμόρφωσης.

Ο εν λόγω ναός είχε κτιστεί στην πόλη του Καρς ως εκκλησία ρωσική κι ήταν γνωστή ως ναός Αλεξάνδρου Νιέφσκι. Το κτίριο απεικονίζεται στην ακόλουθη φωτογραφία, στην οποία διακρίνονται οι χαρακτηριστικοί κρεμμυδόσχημοι τρούλοι και τρουλίσκοι. Είναι, μάλιστα, πιθανόν η αρχική χρήση του κτιρίου να ήταν στρατώνας για τους Κοζάκους του Κουμπάν, οι οποίοι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη μάχη του Καρς (1878) και στην κατάληψη της πόλης. Με τον καιρό, όμως, φαίνεται ότι η εκκλησία παραχωρήθηκε (τυπικά ή άτυπα) στους Ρωμιούς του Καρς, οι οποίοι εκείνον τον καιρό αριθμούσαν περί τις εβδομήντα χιλιάδες.

Ιερός ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, αρχές του 20ού αιώνα, στο Καρς, έδρα του ρωσικού, τότε, Κυβερνείου του Καρς (ΚΑΡΣ ΟΜΠΛΑΣΤ). Εκείνη την εποχή ζούσαν σε όλη την περιφέρεια: περίπου 75.000 Ρωμιοί, στην πλειονότητα πρόσφυγες από τον οθωμανικό Ανατολικό Πόντο, 75.000 Αρμένιοι, 185.000 Ρώσοι (συνυπολογίζονται και οι γηγενείς Γεωργιανοί, τους οποίους η τσαρική Ρωσία είχε «βαφτίσει» Ρώσους) και περίπου 15.000 Μουσουλμάνοι, Κούρδοι οι περισσότεροι.

Όσπου ήρθαν τα χρόνια τα δίσεκτα, τα χρόνια του ξεριζωμού. Και οι Ρωμιοί του Καρς (πρόσφυγες οι ίδιοι, πρώτης ή δεύτερης γενιάς) πήραν ξανά το δρόμο της προσφυγιάς. Η έξοδός τους πραγματοποιήθηκε σε κύματα, μεταξύ των ετών 1918 και 1922.

Την εικόνα της εξόδου μας περιγράφει με ιδιαίτερη παραστατικότητα ο Νίκος Καζαντζάκης (στην *Αναφορά στο Γκρέκο*, Κεφάλαιο ΚΖ' «Καύκασος»):

« [...] Ύστερα από λίγες εβδομάδες πρόβαλε στο Μπατούμ [ο Ηρακλής Πολεμαρχάκης] κατασκονισμένος, καταξεσκισμένος, κατάμαυρος, πήγαινε αυτός μπροστά και πίσω του τσούρμο μεγάλο οι Έλληνες του Καρς, με τα βόδια τους, τ' αλόγατα, τα σύνεργα και στη μέση ο παπάς με το ασημένιο Βαγγέλιο της εκκλησιάς κι οι γέροι με τ' άγια κονίσματα στην αγκάλη. Ξεριζώθηκαν και πήγαιναν πια στην λεύτερη Ελλάδα, να ρίξουν καινούργιες ρίζες».

Στα λιγοστά «σύνεργα» που έπαιρναν μαζί τους οι πρόσφυγες ήταν απαραίτητα «τ' άγια κονίσματα», τα ευαγγέλια, κι εν γένει τα αντικείμενα θρησκευτικής αξίας. Ενίοτε κι οι καμπάνες. Όμως στην περίπτωση του ναού της Μεταμόρφωσης, πώς θα μπορούσε να μεταφερθεί μια τέτοιου βάρους καμπάνα; Κι όμως, με τη βοήθεια του προξένου Ιωάννη Κωνστανταράκη (συμμαθητή και συνεργάτη του Ν. Καζαντζάκη), η καμπάνα μεταφέρθηκε στο Μπατούμ, κι από κει φορτώθηκε σε πλοίο, με προορισμό τη Θεσσαλονίκη. Αυτά συνέβησαν το 1922 (;). Μάλλον λίγο αργότερα.

Στη Θεσσαλονίκη η καμπάνα παρέμεινε μέχρι το 1929, οπότε κι αποφασίστηκε η μεταφορά της στο Κιλίκι. Εκεί, όταν μαθεύτηκε η είδηση ότι θα ερχόταν η καμπάνα στην πόλη, πλήθος κόσμου συγκεντρώθηκε στη Μητρόπολη. Από το σιδηροδρομικό σταθμό της Κρηστώνης, η καμπάνα φορτώθηκε σε κάρο (ειδικά κατασκευασμένο για να αντέχει το βάρος της) κι από κει μεταφέρθηκε στην αυλή της Μητρόπολης, όπου τέθηκε σε λαϊκό προσκύνημα.

Σε εκείνη την αυλή η καμπάνα παρέμεινε μέχρι το 1932, όταν αποφασίστηκε να τοποθετηθεί, οριστικά πια, στο ναό του Αγίου Γεωργίου. Ο ναός βρίσκεται στην κορυφή του ομώνυμου λόφου – την «ακρόπολη» του Κιλίκι. Για τη μεταφορά της, επιστρατεύτηκαν δυο ζευγάρια βουβάλια, κι άλλα δυο ζευγάρια βόδια· όπως δε μαρτυρούν οι φωτογραφίες, η μεταφορά πήρε χαρακτήρα πανηγυρικό.

Πλήθος συγκεντρωμένο στο λόφο του Αγίου Γεωργίου. Κάτω δεξιά: δύο από τα βόδια που έσυραν το κάρο το οποίο χρησιμοποιήθηκε για τη μεταφορά της καμπάνας.

Στην κορυφή του λόφου, η καμπάνα «καθασιάστηκε» εκ νέου. Την τιμή της τελετής είχε ο διευθυντής του γυμνασίου της πόλης Αθανάσιος Τσουντας (ανεπιός του αρχαιολόγου Χρήστου Τσουντα, Στενημαχίτης στην καταγωγή), ο οποίος, όρθιος πάνω στην καμπάνα, έβγαλε λόγο πανηγυρικό. Στιγμές ψυχικής ανάτασης. Κάτι σαν εθνική εορτή.

1932, Κιλκίς

Ο γυμνασιάρχης Αθανάσιος Τσουντας εκφωνεί λόγο, όρθιος πάνω στην καμπάνα. Ήταν και ο ίδιος πρόσφυγας, από τη Στενήμαχο (σήμερα Ασένοβγκραντ) της Βόρειας Θράκης / Ανατολικής Ρωμυλίας.

Πλήθος συγκεντρωμένο γύρω από την καμπάνα στον προαύλιο χώρο του ναού του Αγίου Γεωργίου, στο Κιλκίς.

Μετά το πέρας της τελετής, η καμπάνα αναρτήθηκε στο καμπαναριό του Αϊ Γιώργη –ένα καμπαναριό κατασκευασμένο πρόχειρα για την περίπτωση.

Έτσι, ύστερα από χρόνια σιωπής, η καμπάνα ξαναχτύπησε· κι ο βροντερός της ήχος αντήχησε στα πέρατα του κάμπου. Λέγεται, πως το γνώριμο καμπάνισμα ακουγόταν έως είκοσι, ή ακόμη και εικοσιπέντε, χιλιόμετρα μακριά.

Όμως αυτή η νέα γαλήνια κι ατάραχη ζωή δεν έμελλε να διαρκέσει πολύ για την καμπάνα. Γρήγορα ήρθαν νέες συμφορές: πόλεμος, κατοχή, εμφύλιος. Νέα βάσανα ήρθαν να σκεπάσουν τα παλιά. Και η καμπάνα, που αποτελούσε πλέον μέρος μιας άλλης, παλαιότερης, ιστορίας, γρήγορα ξεχάστηκε. Και ξαναβρέθηκε, άγνωστο πώς, στην αυλή της Μητρόπολης.

Κιλκίς. Αντάρτες του ΕΛΑΣ μπροστά στην καμπίνα.

Έπειτα ήρθαν τα χρόνια τα μεταπολεμικά: τα χρόνια της «ανοικοδόμησης». Το ξέφρενο χτίσιμο, και το παράλληλο γκρέμισμα των πάντων. Η αρχή ενός κόσμου νέου, που χτίστηκε πάνω στα συντρίμια του παλιού.

Είχε άραγε θέση, σ' αυτόν το νέο –και νεόδμητο– κόσμο, μια τόσο παράταιρη καμπίνα; Μάλλον όχι. Το 1956, με εντολή του Μητροπολίτη Πολυανής, Αξιωτών, Παιονίας και Κιλκισίου Ιωακείμ (Σμυρνιαστή), 1885-1965, η καμπίνα πήρε το δρόμο για τα χιτήρια της Θεσσαλονίκης: για να φτιαχτούν, από το μέταλλό της, επτά μικρότερες καμπίνες. Μάταια προσπάθησαν κάποιιοι να αποτρέψουν αυτήν την εξέλιξη: η μοίρα της καμπίνας ήταν προδιαγεγραμμένη. Οδεύοντας στο χιτήριο, η καμπίνα ακολουθούσε τη ρότα της εποχής της, μα και τη μοίρα του κόσμου που βάδιζε στα χιάρια της.

Στο λιωμένο της μέταλλο έσβησαν –πέρα από τις ανάγλυφες παραστάσεις– κι όλες οι χαραγμένες μνήμες, οι ανείπωτες περιπέτειες – τα γέλια, τα δάκρυα, κι οι πόνοι ενός λαού. Για να μη μείνει τελικά τίποτε χειροπιαστό από εκείνον τον κόσμο. Από έναν κόσμο που, στη συνείδηση πολλών, είχε αρχίσει ήδη να ξεθωριάζει, ενώ στη συνείδηση κάποιων άλλων, δεν υπήρξε, απλά, ποτέ.

Αυτή είναι σε γενικές γραμμές η ιστορία της καμπίνας. Αυτή είναι, τουλάχιστον, η ιστορία που γνωρίζουμε.

Υπάρχει βέβαια και η άλλη ιστορία, η άγραφη. Αυτήν, μπορούμε να τη φανταστούμε, και να τη συμπληρώσουμε, αυθαίρετα, εμείς.

Μπορούμε να φανταστούμε το πλήθος, συγκεντρωμένο στην αυλή της Μητρόπολης, να αναμένει την άφιξη της καμπάνας. Την περιέργεια, τη συγκίνηση, τον ενθουσιασμό. Το γεγονός θα έπαιρνε, αναμφίβολα, υπέρμετρες διαστάσεις: στα μάτια πολλών η καμπάνα θα φάνταζε ιδιαίτερα σπουδαία και μεγαλοπρεπής. Κι ας μη γνώριζαν πολλά για την ιστορία της.

Θα υπήρχαν βέβαια και κάποιοι που θα παραβρίσκονταν στην υποδοχή απλά και μόνο από περιέργεια. Την περιέργεια αυτή που χαρακτηρίζει αυτά τα, μάλλον αδιάφορα, σποραδικά συμβάντα, που αναταράζουν, για λίγο, την πλήξη και τη μονοτονία της επαρχιώτικης ζωής. Ωστόσο, θα υπήρχαν και κάποιοι άλλοι, ιδιαίτερα ανάμεσα στους Καρσλήδες, που θα υποδέχονταν το γεγονός με συγκίνηση. Γι' αυτούς, δε θα είχε τόση σημασία η –όποια– σπουδαιότητα της καμπάνας όσο το γεγονός ότι ερχόταν απ' τα μέρη τους. Γιατί στην ψυχή τους, όπως και στην ψυχή κάθε ξεριζωμένου, μια χούφτα χώμα απ' τον τόπο που άφησαν πίσω τους θ' άξιζε περισσότερο απ' όλα τα μεγαλεία του κόσμου – αρχαία και νέα μαζί.

Μπορούμε ακόμα να φανταστούμε τον γυμνασιάρχη, όρθιο πάνω στην καμπάνα, να βγάζει λόγους μεγαλόστομους και πανηγυρικούς. Να μιλά για τις δόξες του γένους, τα περασμένα μεγαλεία, κι άλλα πολλά, εξίσου ηχηρά –ίσως πιο ηχηρά κι από την ίδια την καμπάνα. Και τους συγκεντρωμένους χωρικούς ν' ακούνε τα λόγια του γυμνασιάρχη με συγκίνηση, και να γεμίζουν περηφάνια για τις δόξες του παρελθόντος. Κι ας μην έχουν όλοι τους σχέση με την καμπάνα.

Είναι όμως όλοι τους πρόσφυγες: Θρακιώτες, Μακεδόνες, Πόντιοι. Κι είναι όλοι αδελφωμένοι στην προσφυγιά. Κι ακόμα, βρίσκονται σ' έναν τόπο, γι' αυτούς, ξένο. Έναν τόπο χωρίς ιστορία, χωρίς μνήμη, χωρίς αναφορές. Αυτόν τον τόπο προσπαθούν να υποτάξουν – αλλά και να εντάξουν στον κόσμο τους. Μάχονται να στήσουν, πάνω του, όλα όσα φέρνουν μέσα τους: τον κόσμο το δικό τους. Όμως δε φτάνει αυτό. Έχουν ανάγκη από σύμβολα. Από κρίκους συνδετικούς με το παρελθόν – με τους κόσμους που άφησαν πίσω τους. Έτσι, ό,τι φτάνει στα χέρια τους από εκείνους τους κόσμους, αποκτά γι' αυτούς ξεχωριστή σημασία. Το υποδέχονται μ' ευλάβεια. Σαν ιερό κειμήλιο. Κι ας μην του έδιναν την ανάλογη σημασία, λίγα μόλις χρόνια προτούτερα...

Μπορούμε ακόμη να φανταστούμε την καμπάνα να χτυπά, ψηλά, στην κορφή του Αι Γιώργη, κι ο ήχος της να ξεδιπλώνεται και να σκορπίζεται στον κάμπο, σαν το τρικύμισμα στο πέλαγος. Κι οι χωρικοί, σπαρμένοι μες τον κάμπο, σκυμμένοι πάνω απ' τη γη, με το δρεπάνι στο χέρι, ν' ακούνε την καμπάνα και ν' ανασκίρτουν. Κάποιοι γνωρίζουν τον ήχο από παλιά: αυτοί ανασηκώνουν το κεφάλι, σκουπίζουν με το μανίκι τον ιδρώτα στο μέτωπο, κάνουν το σταυρό τους, και ρίχνουν, μια στιγμή, το βλέμμα στον ορίζοντα, προς τη μεριά που χτυπά η καμπάνα. Ύστερα σκύβουν πάλι στη γη, και συνεχίζουν, αμίλητοι, το έργο τους. Όμως ο νους τους τρέχει ήδη μακριά...

Μπορούμε να φανταστούμε κι άλλα πολλά, αφήνοντας, μ' αυτόν τον τρόπο, την ιστορία να ξετυλιχθεί, να εμπλουτιστεί και να ξαναγραφτεί, μέσα από την –συνειδητά, ή υποσυνείδητα– καθοδηγούμενη φαντασία μας. Έτσι άλλωστε γράφονται, και ξαναγράφονται, όλες οι ιστορίες. Τουλάχιστον αυτές που αντέχουν στο χρόνο.

Όμως η δική μας ιστορία δεν είναι μία από αυτές. Είναι μια ιστορία που έχει κλείσει τον κύκλο της, κι έχει πια ξεχαστεί. Εξάλλου, οι ζωντανές ιστορίες δε γράφονται στον υπολογιστή, ούτε διαδίδονται, από οθόνη σε οθόνη, στο διαδίκτυο...

Η δική μου πρόθεση, όταν ξεκίνησα να γράφω αυτές τις γραμμές, δεν ήταν να ζωντανέψω –πόσο μάλλον να διανθίσω– μια, από καιρό, ξεχασμένη ιστορία. Κάθε άλλο. Αυτό που με ώθησε να γράψω αυτά τα λίγα λόγια είναι μια φράση που διάβασα σε μια γραπτή μαρτυρία. Και θέλησα να την αναπαραγάγω.

Παραθέτω το σχετικό απόσπασμα από τη μαρτυρία του Δημήτρη Νικοπολιτίδη:

«Εκεί [στην αυλή της Μητρόπολης, το 1929] έγινε προσκύνημα από τους Κιλικισιώτες και ιδιαιτέρως τους Καρσλήδες. Συγκίνηση, δάκρυα και πολλές αναμνήσεις. Όλοι θυμούνταν μεγαλεία του παρελθόντος. Δεν θα ξεχάσω τη χαρά της θείας μου Ειρήνης, αδελφής του πατέρα μου, και τα συγκινητικά της λόγια: *Όντες έγκαν το τρανόν το κωδών' εμπροστά σην εγκλεσία, επήγα εγκαλιάστα 'το, εφίλεσα 'το και έκλαψα.* [Όταν έφεραν τη μεγάλη καμπάνα μπροστά στην εκκλησία, πήγα και την αγκάλιασα, τη φίλησα κι έκλαψα.]

Συγκινούμαι, και ποιος δεν συγκινείται, κάθε φορά που θυμάμαι τα νοσταλγικά λόγια της θείας μου, κι ας ήμουν μικρό παιδί τότε που τα άκουσα.»

Αυτά τα λόγια, κι όλα όσα κρύβουν μέσα τους, είναι ό,τι με ώθησε να γράψω γι' αυτήν την ιστορία. Λόγια που κλείνουν μέσα τους έναν κόσμο ολόκληρο. Μια χούφτα λέξεις που ξεπερνούν, κατά πολύ, όλες τις αφηγήσεις, όλες τις φωτογραφίες, κι εντέλει, την ίδια την ιστορία της καμπάνας.

Βλαδίμηρος Αντωνιάδης, Νοέμβριος 2015

Φετιγιέ τζαμί / Fethiye Camii (πρώην ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος ή ναός Αλεξάνδρου Νιέφσκι), Καρς, ΒΑ Τουρκία. Το κτίσμα είχε χρησιμοποιηθεί από τους Τούρκους και σαν γυμνάσιο, αφού πρώτα κατεδαφίστηκαν οι τρούλοι του.